

اشاره:

سال ۱۳۲۰ در مشهد متولد شد. پدرش معمار بود و افتخار دارد سال‌ها شاگرد ایشان بود و به اصطلاح زیر دست پدر، استاد شد. از هفت - هشت سالگی با پدر به سر کارش می‌رفت که حرم مطهر آقا علی بن موسی الرضا (ع) بود. سال ۴۲ از دانشکده فنی تهران مدرک مهندسی سازه و عمران گرفت و دوباره به بارگاه امام رضا (ع) شرفیاب شد و در ساخت و ساز حرم رضوی (ع) مشغول شد؛ به قول خودش ۴۰ سال تمام کبوتر حرم است. می‌گوید وقتی در حرم مشغول شد، مجموعه ساخت و ساز ۱۲ هکتاری طی مدت ۴۰ سال به ۶۳ هکتار تبدیل شد؛ یعنی ۵۰ هکتار به مجموعه حرم اضافه شد. الان هم مدیر عامل سازمان حریم حرم است. از سازه‌های مهمی که طراحی کرد، می‌توان به کتابخانه آستان قدس رضوی، صحن جمهوری اسلامی صحن قدس اشاره کرد. همچنین بسیاری از رواق‌ها و ... که الان هست هم از کارهای اوست. او در شهرهای دیگر همچون طیس، مجموعه مرورید طیس را طراحی کرد. در کانسمر هم مجموعه شهید مدرس را و در قم نیز در توسعه حرم و مدرسه امام خمینی مشارکت داشت. مؤسسه آموزشی امام خمینی و تشکیلات زیر زمین فیضیه هم حاصل کار اوست، بعلاوه چهار پنج مسجد. او در کشور سوریه، مجموعه عمار بن یاسر و اویس قرنی را ساخت و در شهر رقه هم حوزه ساخت. همچنین کمک‌های غیر مستقیم به لحاظ فنی در بسیاری مراکز، نقشه کاری و محاسبات و امتثال این امور را انجام داد. مساجدی که او طراحی کرد و ساخت حدود شصت بنا می‌رسد، از جمله در ایران و آفریقای جنوبی و افغانستان که یک امام‌زاده بزرگ در مزار شریف، به نام یحیی بن زید بن علی بن الحسین را طراحی کرد. مهندس دهشیدی درباره معماری سنتی و مدرن، حرف‌های شنیدنی دارد.

گفت‌وگو با مهندس رضادهشیدی

معماری سنتی، نگاه به جلو دارد

**فرهنگ پویا:
 خواهش می کنیم برای
 حُسن آغاز، تعریفی از معماری
 اسلامی بفرمایید.**

مهندس دهشیدی: عده‌ای فکر می‌کنند هر ساختمانی که دور و قوس و گنبد و گل دسته و آئینه دارد، اسلامی است، در حالی که چنین چیزی نیست. این‌ها یک نوع شعار است، یک نوع لباس است. مثلاً وقتی شما کسی را می‌بینید که از دور می‌آید، روپوش سفید دارد، عینک دارد، گوشی هم به گردن او هست، می‌گویید این دکتر است. این فقط در همین جد است، ولی ممکن است دکتر نباشد؛ مثلاً دانشجو باشد و از سر حسرت تن خود کرده باشد. مساجدمان و اماکن مذهبی مان و معابدمان، ساده و بی‌پیرایه، بودند. یک وقتی آمدند آئینه‌کاری کردند. آئینه‌کاری هم دلیل داشته. می‌گفتند «اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ»، یعنی خدا نور است. معمارها دوست دارند این نور را همه‌جای ساختمان گردش بدهند. راجع به این نور که از سقف می‌بینیم، خیلی لغت داریم؛ روشن‌دان داریم، روزنه داریم. اصلاً راجع به همین نوری که از بالا دارد می‌گیرد، چقدر اسم داریم. معلوم می‌شود خیلی مهم بوده که همه از آن بالا نور بدهند پایین. فلسفه استفاده از آئینه‌کاری همین بوده. از معایب استفاده از آئینه این است که روزی که شما بسته‌اش را باز می‌کنید، از ارزش هنری و ارزش استقامتی‌اش کم می‌شود؛ هم سیاه می‌شود، هم می‌ریزد، اما کاشی سال‌های سال سالم می‌ماند، هنر هم هست. بنابراین، معماری اسلامی، معنی‌اش دور و قوس و گنبد و گل دسته و کاشی و این‌ها نیست، بلکه اصولی دارد که اصولش همان جوهره اسلام است.

فرهنگ پویا: در معماری شاهد این هستیم که از حدود ۱۷۰ سال پیش با یک شیب ملایم سازه‌ها دقیقاً از همان پوشش حیا و درون‌گرایی رسیده به بدن‌نما ترین، عریان‌ترین و قلیل‌ترین و مبتذل‌ترین شکل آن. فکر می‌کنید این جریانی که باعث شد از آن حیا و شرم به این بدن‌نمایی و عریانی

**برسد، چه جریانی است؟ آیا می‌شود همین
 الآن که به تسلط‌های ویژه‌ای در بعضی
 از حوزه‌ها، حتی نظام مهندسی ما رسیده،
 جلوی آن را گرفت؟ راه برگشتی هست یا
 نه؟**

مهندس دهشیدی: اول علت را بررسی کنیم که اصلاً عاملی که منجر شد این طوری شود، چه بوده؟ علت به نظر من این است که ما امیدیم مدام با طرح مسئله سنت و معماری سنتی و تعبیر سنتی، نگاه به عقب کردیم، نگاه به جلو نکردیم. ببینید سنتی یعنی چه؟ این برگشت به سنتی، اصلاً از نظر ما درست نیست. سنتی که پیغمبر اسلام می‌فرماید که ازدواج سنت من است، یعنی چه؟ مگر تا آن موقع ازدواج نبود؟ قبل از پیغمبر اسلام ازدواج بود، در زمان ایشان هم بود، الآن هم هست و تا قیام قیامت هم هست. پس این جاسنت دیگر نگاه به عقب ندارد. سنت یعنی به‌روز بودن؛ در حالی که ما امیدیم این سنت را تعریفش کردیم به نگاه به عقب. اگر ما سنت را به معنی به‌روز بودن می‌دیدیم، نتیجه‌اش نگاه سطحی‌مان به معماری نبود که قوس داشته باشد، گنبد داشته باشد و ... ما نیازهای روز را نتوانستیم جواب بدهیم. چون روی آن کار نکردیم. نیازهای روز چیست؟ یک مثال می‌زنم. تولید مرغ چگونه بوده است؟ این طور بود که یک مرغ ۲۰ تا ۳۰ تا تخم بگذارد، ۲۱ روز روی آن بنشیند و بعد بعضی‌هایش خراب بشود و بالاخره یک تعداد جوجه بیاید بیرون. آیا امروز می‌شود با این سبک مرغ تولید کرد؟ آیا آن شیوه جواب این جمعیت عظیم را می‌دهد؟ نفس عمل و جوهره عمل، تولید مرغ است. خوب، حالا امیدیم ماشینی‌اش کردیم. حالا یکی دیگر از نیازهای مان مسکن است. چگونه؟ مدرسه چگونه؟ نتوانستیم بیاییم جوهره‌های معماری‌مان را بگیریم. آن جوهره‌ها را ما باید بیاییم پیاده کنیم؛ یعنی بیش‌تر درگیر این قیافه و لباس و این‌ها شدیم. الآن آپارتمان باید بسازیم، دیگر خانه‌های ویلایی نمی‌توانید بسازید، خانه‌های اندرونی بیرونی نمی‌توانید بسازید. نمی‌شود دیگر ساختمان اندرونی

بیرونی باشد. شما می‌توانید یک آپارتمان ۷۰-۸۰ متری طراحی کنید که یک مقادری جوهره حجاب و جوهره اصیل اسلامی در آن باشد. یک آپارتمان می‌خواستند برای طلبه‌های مشهد بسازند. ما به این‌ها یک طرحی دادیم. آپارتمان ۷۵ متری، دقیقاً اندرونی بیرونی داشت؛ یعنی از در که وارد می‌شوید، یک راه‌رو دارد و اتاق که وقتی مهمان می‌آید، وارد اتاق می‌شود. از آن طرف یک در دیگر باز می‌شود، یک هال است و ۲ تا اتاق، آشپزخانه.

**فرهنگ پویا: این حرکت را وظیفه مردم
 می‌دانید یا وظیفه حکومت و دولتی‌ها و یا
 دست‌اندرکاران یا نظام مهندسی در سطح
 کشور؟**

مهندس دهشیدی: وظیفه همه است. وقتی عرض کردم یک آپارتمان ۷۵ متری به سبک اندرونی بیرونی ساختیم، آن استفاده‌کننده هم باید پسند کند یا نباید پسند کند؟ او می‌خواهد آن‌جا زندگی کند. دولت هم کارش باید نظارت و حمایت باشد. بنابراین احتیاج به هم‌کاری همه دارد. رشته‌های هنری به اصطلاح می‌شود گفت تا اندازه‌ای مصرف شخصی دارد، خط، نقاشی و ... یک هنرمند می‌تواند اثرش را از بین ببرد، اما یک معمار نمی‌تواند اثرش را از بین ببرد، من نمی‌توانم این همه ساختمانی که ساختم را خراب بکنم. از طرفی برخی اثرهای هنری وقتی به‌وجود می‌آیند، شما بر آن مسلط هستید، اما معماری صنعتی چیزی است که بر شما مسلط می‌شود. بنابراین یک مجموعه لازم است؛ نیاز به یک فرهنگ دارد. باید حصارهای معماری مشخص شود. حجاب باید باشد، اقتصاد باید باشد، ذکر باید باشد، علم باید باشد، این‌ها می‌شود جوهره‌هایش. خودم در هویزه وقتی که رقوم ساختار مطالعه می‌کردم که چگونه ساختمان‌هایش را بسازم یا در مشهد و یا جاهای دیگر، رفتیم و گفتیم نقشه‌خانه‌تان را بکشید، می‌خواهم ببینم؛ همان‌که خراب شده. و من ۱۰۰ برگ

نقشه از این‌ها گرفتیم. وقتی این‌ها را نگاه کردیم، ۵ تا شاخص پیدا کردم. یک شاخص این بود که یکی از این دیوارها باید در جهت قبله باشد در اتاق‌هایش. نمونه‌اش، مقابر حضرات. خوب وقتی می‌خواهید ذکر بگویید، می‌خواهید دعا کنید، سفره بیندازید، بلند شوید، بنشینید، آیا بهتر نیست روبه قبله دعا کنید؟ پس وقتی می‌گوییم ذکر، هر کدام از این موارد را شامل می‌شود. پس باید آن جوهره‌ها را بکشید بیرون. مثلاً اتاق خواب را مثل ویتترین درست نکنیم که از خیابان، داخل آن اتاق دیده شود. آن دختر خانمی که در تهران وقتی از داخل حیاط نگاه می‌کنید اتاق خوابش را می‌بینید، چه گناهی کرده. او در چنین جایی با چه شخصیتی بار می‌آید؟ آیا این با آن فرهنگ عمیق در یزد که آن دیوارهای بلند و پنجره‌های کوچک دارد، این دو شخصیت‌شان یکی می‌شود؟ این‌ها چه گناهی کردند؟ گناهش گردن من معمار است، طوری ساختم که یک دفعه این طوری در می‌آید. آیا آن‌ها از روز اول همین طوری بودند؟ همین طوری خلق شدند؟ نه آقا. این شخصیتش در آن چیزی که من ساختم شکل گرفته. هر گناهی هم او بکند به گردن من است... حالا داخل بنا کاشی کاری هم داشته باشد؛ آیا می‌شود اسلامی؟ خیر.

فرهنگ پویا: می‌گویند در مصر هنوز که هنوز است معماران قدیمی و معماران دینی اجازه ندادند مساجد و مدارس علمی-دینی را مهندسان جدید بسازند و این مساجد شده معیار و شاخص آن‌ها. اما در معماری ما، مثل پاساژ بانک‌ها، پاساژها و بانک‌های ما، مسجدها و مدرسه‌های ما و دارالحکومه‌های ما که همین سازمان‌ها و ادارات خیریه هستند، در هیچ کدام از این‌ها که قبلاً نماد بودند در معماری، مردم ما امروز هیچ کدام از این‌ها را الگو نمی‌بینند تا مردم هم از آن‌ها الگو بگیرند؛ یعنی در هیچ سازه اداری، الگوهایی که بر تعبیرش اصرار دارید که باید رعایت بشود، رعایت نشده؛ نه در مدارس ما و نه در مساجد ما. مسجدی ساخته می‌شود در شهر ک... قم که نزدیک ۲۰۰ میلیون تومان ۸ سال پیش برای آن هزینه می‌شود. گنبد آن کلی هزینه می‌شود، اما دستشویی‌های آن روبه قبله است. مهندسی که گنبد را می‌سازد، اما دستشویی را روبه قبله می‌سازد، ببینید چه نگاهی دارد؟! مجبور شدند

کاسه‌های دستشویی را برداشتند، کردند، سنگ دیگری گذاشتند. دقیقاً با یک تغییر ۴۵ درجه‌ای. خوب، این نوع نگاه فکر می‌کنید محصول چه نگاهی است؟ واقعا آیا جز این است که ما منفعت گرا شدیم و برای سود، برای جیب و برای مصرف‌گرا کردن مردم، مبادرت به برخی کارها می‌کنیم؟ این نگاه غالب در بین دست‌اندرکاران و مسئولان که باید تصمیم‌گیری بکنند در این حوزه، یعنی در بحث سازمان مهندسی ما، وجود دارد. برای مسئولان قم چه اندازه معماری مذهبی شهر قم و منظر مذهبی این شهر اهمیت دارد که اجازه می‌دهند منوریل از کنار حرم بگذرد؟ فکر می‌کنید این اتفاق ریشه‌اش در کجاست و راه حل آن چیست؟

مهندس دهشیدی: من بازار رضا را که در مشهد ساختم، بازار مرکزی، بالای آن نوشتیم «الفقه ثم التجاره»؛ یعنی شما که می‌خواهید تجارت کنید، مجبوری فقه‌اش را بخوانی، بعد بیایی تجارت کنی. معماران قدیمی ما همه‌شان مولانا بوده‌اند. به آن‌ها می‌گفتند مولانا؛ مثل مولانا قوام‌الدین بن شیرازی. خود شیخ صدرالماتلین، طرح مدرسه خان شیراز را خودش تنظیم و تحویل داده. می‌توانید شاهد بیاورید که صدرالماتلین هر چه در آن کار کرده، ذکر است. تعداد درهایش با تعداد سوره قرآن می‌خواند و نمی‌دانم چه و چه. یعنی این‌ها اول آمدند فقه آن را دانستند، بعد رفتند معماری کار کردند. می‌خواهیم بگوییم که باید یک دوره مهندسی ما فقه دین ما را بیاموزند.

فرهنگ پویا: یعنی فقه مهندسی را یاد بگیرند؟
مهندس دهشیدی: بله. وقتی ما می‌گوییم معماری اسلامی، این کجاست؟ معماری اسلامی چیست؟ حتماً در مقابل آن مواردی که غیر اسلامی است هم وجود دارد. خوب، غیر اسلامی یعنی چه؟ وقتی می‌گوییم اسلامی باشد، یعنی مسائل اسلامی را در داخل اماکن باید بشناسیم. وقتی که آن جوهره‌هایش را دانستید، طرحی که می‌خواهید تهیه‌اش کنید، مجبور هستید آن‌ها را رعایت کنید. علامه طباطبایی درباره «إِنَّا خَلَقْنَا كُلَّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ» می‌فرماید که هر چه خلق کردی به هندسه‌اش خلق کردی. اصلاً عین کلمه هندسه را آورده. بروید در کتاب میزان نگاه کنید. هندسه یعنی چه؟ هندسه کلمه فارسی است، به معنی اندازه. وقتی اندازه معرب شود، می‌شود هندسه. غذا می‌خواهی بخوری به اندازه بخور، کار می‌خواهی بکنی به اندازه، عبادت می‌کنی به اندازه، ساختمان می‌خواهی بریزی، اندازه‌اش را و همه جوانبش را بسنج. وقتی خداوند همه چیز را به اندازه آفریده است، تو که خلیفه خدا هستی روی زمین (انتگرال از خدا بگیر، تو می‌شوی) باید خدا گونه عمل کنی. خوب، وقتی کسی تا حالا دو رکعت نماز در مسجد نخوانده، چه‌طور می‌تواند بفهمد معماری مسجد یعنی چه؟! ما یک سری شاخص‌ها داریم برای مسجد. شاخص‌ها گنبد است، گلدسته است، سردر است، نمی‌خواهم بگویم نماد است این‌ها. یکی از نمادها را بگذار در این مسجد، مثلاً یک گلدسته بگذار. چه اشکالی دارد؟ باقی‌اش را نگذار، مثلاً گنبدش را نگذار. خودم در ساختن مسجدی در مشهد، قبل از

نقش اساسی در معماری مناظر شهری داشته باشد. در مسجد چشم نامحرم نیست، در خانه هم نیست. در مسجد تجارت نمی‌کند، در خانه هم. در مسجد با کفش راه نمی‌روند، در خانه هم. تشابهات خیلی هست.

فرهنگ پویا: نظر شما در رابطه با این شهرسازی که الان دارد انجام می‌شود چیست؟ خانه‌های آپارتمانی با فرهنگ ما موافق هست؟

مهندس دهشیدی: باید جوابگوی رشد جمعیت باشیم. منتهی در این نقشه‌ها باید آیین‌ها و جوهره‌های اسلامی رعایت بشود.

فرهنگ پویا: چه کسی باید رعایت بکند؟
مهندس دهشیدی: همان کسی که آیین

که می‌خواندیم، کمیل دیگر عوض شده؟ پس مظلوف که عوض نشده، ولی یک چیز عوض شده؛ شما می‌بینید که مثلاً مسجد صحن جامع آزادی مشهد باید گنجایش ۲۰۰ هزار نفر آدم را داشته باشد. اما الان دیگر این جمعیت به دو میلیون رسیده و نمی‌شود در مسجد شیخ لطف‌الله بگویی آقا بیاید نماز جماعت بخوانید. می‌آید آن‌جا، اما نمی‌تواند نماز بخواند. همین است که بر می‌گردد به مسئله اقتصاد.

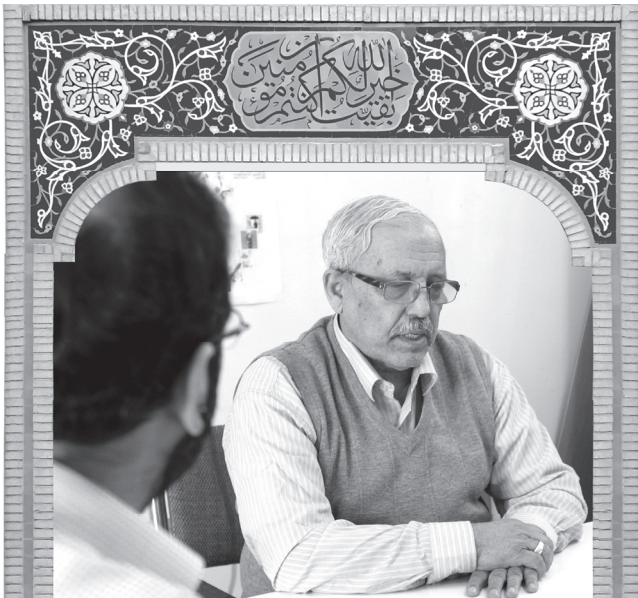
فرهنگ پویا: یعنی نظرتان این است که در واحدهای درسی که الان که در دانشگاه‌ها برای دانشجویان مهندسی ساختمان و معماری گذاشته می‌شود، برای این که یک جهت اسلامی پیدا بکنند، یک سری واحدها مثل

ورودی مسجد ملاً هاشم، به جای مناره یک برج آجری ساده گذاشتیم با یک ساعت. هیچ کس به من ایراد نگرفت که بگویند این آقا از سنی‌ها یاد گرفته یک مناره گذاشته. آقا من منار نگذاشتیم اصلاً. یک ساعت گذاشتیم تا ملت ساعت را ببینند که نماز چه موقع هست.

فرهنگ پویا: خب الان معماری جمکران که خیلی سنی‌تر است؛ آن هم معماری سنتی سلفی‌ها با مناره‌هایی کاملاً غربیه با معماری ایرانی؟!

مهندس دهشیدی: می‌خواهم عرض کنم برای رعایت نمادها که جا افتاده، آدرس دارید. باید طبق آدرس بسازی تا مجبور نباشی مثل خیلی از مسجدها که ساخته شده بالای دیوار بنویسی این‌جا مسجد است (!!). داری از کنارش رد می‌شوی، نمی‌فهمی مسجد است.

یکی از مهندسی‌هایی که خدا پیام‌رزد او را، می‌گوید وقتی که شما ۱۰ تا قطره آب می‌خواهید، با چه بر می‌دارید؟ با یک قطره چکان بر می‌دارید. وقتی که

آن دختر خانمی که در تهران وقتی از داخل حیاط نگاه می‌کنید اتاق خوابش را می‌بینید، چه گناهی کرده. او در چنین جایی با چه شخصیتی بار می‌آید؟ آیا این با آن فرهنگ عمیق در یزد که آن دیوارهای بلند و پنجره‌های کوچک دارد، این دو شخصیت‌شان یکی می‌شود؟ این‌ها چه گناهی کردند؟ گناهش کردن من معمار است.

نامه می‌نویسد. باید در دانشکده‌ها هم آموزش داده شود.

فرهنگ پویا: در طرح آپارتمان‌سازی که در حال انجام است، چه طرحی را می‌شود اجرا کرد که شئون دینی و مذهبی رعایت بشود؟ جواب معماری چیست؟

مهندس دهشیدی: همه مسائل را نباید معماری جواب بدهد. مجموعه باید جواب بدهد. یعنی این که مثلاً مسائل روابط اجتماعی و خیلی چیزهای دیگر باید جواب بدهد. معماری تا حدی می‌تواند جواب بدهد، نه همه‌اش را. باید فرهنگ‌سازی کرد.

فقه معماری یا فقه ساختمان باید اضافه بشود؟
مهندس دهشیدی: پیغمبر اسلام (ص) نیامد بگوید حتماً این هندسه را رعایت کنید، اما گفته آن خانه که می‌خواهی، باید حجاب داشته باشد. کاری کنی، اسراف حق نداری، خدا دوست ندارد. باید نظافت داشته باشی. توالیت را ببر بیرون، یعنی اگر نمی‌بری بیرون، طوری باشد که حتماً به هوای آزاد ارتباط پیدا بکند. این‌ها را بایستی از داخل روایات در آورد و عمل کرد.

مساجدمان الگو بوده برای سایر ساختمان‌ها. یعنی در واقع مسجد می‌تواند

۲۰ قطره آب می‌خواهید با چه بر می‌دارید؟ با قاشق. وقتی که به اندازه ۵ تا قاشق آب می‌خواهید، با یک استکان، وقتی که ۵ تا استکان می‌خواهید، یک پارچ، وقتی که ۱۰ تا پارچ می‌خواهید، یک سطل، وقتی که ۱۰ تا سطل می‌خواهید یک تانک، وقتی که ۱۰ تا تانک می‌خواهید با یک تانکر؛ مگر مظلوف فرقی کرده؟! همه‌اش آب است. ولی شکل قطره چکان تا آن تانکر چه قدر با هم فرق کرده! پس بنابراین ما می‌گوییم در مساجد چه کار می‌خواهیم بکنیم؟ ما در مساجد می‌خواهیم عبادت کنیم. عبادت ما مظلوف مسجد است. آیا عبادت ما در طول زمان ۱۴۰۰ سال نخواهد عوض شده؟ در نمازمان عوض شده، این طوری می‌خواندیم حالا این طوری می‌خوانیم؟! دعا